

آسیب شناسی آموزش مجازی از دیدگاه معلمان دوره ابتدایی؛ مطالعه موردی کیفی

مجتبی زارع خلیلی^۱، فائزه فریدونی^۲

صص ۴۳-۵۳

چکیده

پژوهش حاضر با هدف آسیب شناسی آموزش مجازی از دیدگاه معلمان دوره ابتدایی انجام گرفت. بر این اساس از طرح پژوهش کیفی و روش مطالعه موردی کیفی استفاده گردید. مشارکت کنندگان حاضر در پژوهش شامل ۱۵ نفر از معلمان دوره ابتدایی ناحیه ۱ شیراز بودند که براساس روش نمونه گیری هدفمند با معیار اشباع نظری انتخاب شدند. ابزار پژوهش، مصاحبه های عمیق نیمه ساختمند بوده و برای تجزیه و تحلیل داده ها نیز از تکنیک تحلیل مضمون بهره گرفته شد. برای اعتباریابی داده های کیفی از روش بازبینی مشارکت کننده کنندگان استفاده گردید. نتایج حاصل از پژوهش حاکی از آن بود که چالش های متعددی مانند عدم وجود طرح درس مناسب و بکارگیری آن؛ عدم ارزشیابی اثربخش (تشخیصی، تکوینی، پایانی)؛ عدم بازخوردهای مناسب؛ عدم استفاده از روش های متنوع تدریس؛ عدم توجه کافی به تکالیف (چالش های آموزشی)؛ عدم نظارت کافی؛ عدم برنامه ریزی منسجم؛ نگاه بخش نامه ای به فرایند یاددهی-یادگیری؛ نقش کم رنگ راهبران، معاونان و مدیران در فرایند یاددهی-یادگیری؛ عدم مدیریت اثربخش زمان؛ عدم پیگیری اثربخش در فرایند یاددهی-یادگیری؛ عدم وجود دستورالعمل مناسب برای بازگشایی و تعطیلی مدارس (چالش های مدیریتی)؛ عدم فعالیت و کارگروهی؛ نبود انگیزش یادگیری؛ عدم سازگاری با شرایط جدید؛ نبود تعامل مناسب بین مدرسه و خانواده؛ عدم مسئولیت پذیری دانش آموزان و خانواده ها در قبال یادگیری؛ خدشه وارد شدن به شان و جایگاه معلم؛ نبود فرصت های خلاقیت برای دانش آموزان (چالش های فرهنگی)؛ سرعت پایین اینترنت؛ ناآشنایی و عدم تسلط کافی دانش آموزان، والدین و معلمان با فناوری و آموزش مجازی؛ نداشتن موبایل (برخی از دانش آموزان) (چالش های فناوری)؛ کم تحرکی دانش آموزان؛ بی حوصلگی دانش آموزان و والدین در راستای فرایند یاددهی-یادگیری؛ ابتلا به ویروس کرونا (دانش آموزان یا اعضای خانواده) (چالش های بهداشتی) و فشار مالی برای تهیه موبایل (برخی از دانش آموزان)؛ گران بودن بسته های اینترنت؛ هزینه های مربوط به ایاب و ذهاب (برخی از مواقع) (چالش های مالی) فرایند آموزش مجازی در مدارس را تحت تاثیر قرار می دهد.

کلیدواژه ها: آموزش مجازی، معلمان، دوره ابتدایی

^۱ (دکتری تخصصی مدیریت آموزشی و آموزگار آموزش و پرورش)

^۲ (دکتری تخصصی مدیریت آموزشی و مدیریت نظارت و ارزیابی موسسه آموزش عالی زند شیراز)

مقدمه

امروزه آموزش و پرورش بنا به ضرورت تغییرات اجتماعی و لزوم پاسخگویی سریع به این تغییرات، رشد آگاهی های عمومی در جامعه، پیشرفت روزافزون فناوری های اطلاعاتی و ارتباطی و همچنین گسترش اثرات آن بر جنبه های مختلف زندگی؛ از جمله نهادهای اساسی و حیاتی هر کشوری بوده که با توسعه و پیشرفت اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی ارتباطی تنگاتنگ و ناگسستنی داشته و به مرور از نهادی ساده و دارای اثرات محدود به نهادی پیچیده و دارای اثرات گسترده درآمده که بایستی اقتضائات محیطی را به صورت مداوم در نظر گرفته تا بتواند آمادگی، هماهنگی و تطابق با تحولات جدید مانند بحران کنونی کرونا را در خود ایجاد کرده و واکنش های مناسب ارائه نماید.

از این رو در شرایط فعلی که تمام دنیا تحت تاثیر گسترش و شیوع فزاینده ویروس کرونا قرار گرفته، دولت ها درصدد کم کردن هزینه ها و آسیب های ناشی از آن بر روی نهادهای خود می باشند. نهاد آموزش و پرورش نیز به عنوان نهادی حیاتی و فراگیر در سطوح مختلف جامعه با مجازی کردن فرایندهای آموزشی خود، در جهت مقابله با گسترش ویروس کرونا گام های اساسی برداشته است. آموزش مجازی آموزشی غیرحضوری است که در آن با استفاده از شبکه های مجازی و اینترنتی، فرایندهای آموزشی مانند؛ روش های آموزش، محتوای درسی، ارزشیابی و بازخورد و ... به صورت الکترونیکی و به کمک نرم افزارهای متنوع ارائه می گردند. به بیان دیگر با توجه به شیوع گسترده ویروس کرونا، این نوع آموزش با داشتن ویژگی های منحصر به فرد خود، مورد توجه دست اندرکاران نظام آموزشی قرار گرفته است.

بنابراین با در نظر گرفتن وضعیت کنونی که نظام آموزش و پرورش و فرایندهای اساسی آن تحت تاثیر ویروس کرونا قرار گرفته است و به نوعی ناگزیر به ارائه فرایندهای آموزشی به صورت مجازی می باشند، به منظور اثربخشی و کیفیت بخشی به آموزش های مجازی، ضروری است که تمام فرایندهای آموزشی به دقت مورد واکاوی و ارزیابی قرار گرفته و با شناسایی و تحلیل آسیب های آن از ابعاد مختلف، زمینه های لازم در راستای از بین بردن این آسیب ها فراهم گردد. به بیان دیگر؛ فهم و درک آسیب ها و چالش های آموزش مجازی در شرایط و موقعیت فعلی در راستای ایجاد تمرکز، تحلیل، فراهم کردن و سرمایه گذاری مناسب و همچنین طراحی و تدوین برنامه استراتژیک در زمینه آموزش و یادگیری اقدامی لازم و ضروری می باشد. پژوهش حاضر نیز در راستای تحقق و دستیابی به هدف مذکور، به آسیب شناسی آموزش مجازی از دیدگاه معلمان دوره ابتدایی با رویکردی کیفی پرداخته است.

مبانی نظری و پیشینه شناسی تحقیق

در کشورهای در حال توسعه، تجربه و درک آموزش مجازی در نظام آموزشی یک تجربه پیچیده واقعی/مجازی، جهانی/محلی، سنتی و مدرن است و در این شرایط شکل و نوع مناسبات فردی-اجتماعی دستخوش تغییر شده و روابط قدرت، سلسله مراتب بین استاد/دانشجو، تحقق فردیت، بسط دیوارهای کلاس درس و به طور کلی مناسبات جدید شکل گرفته است. به همین ترتیب، به کارگیری این فناوری در جوامع شرقی و در حال توسعه نظیر کشورمان ایران، که ارزش های فرهنگی-اجتماعی متفاوتی دارد، موجب می شود درک کاربران از این نوع یادگیری متفاوت باشد (کیان، ۱۳۹۳).

آموزش مجازی همان استفاده از اینترنت برای یادگیری است که از طریق ارتباط اینترنتی و مرورگر وب در هر زمان یا مکانی می توان به این مقصود دست یافت (پهلوانی، ۱۳۸۷). به عبارت دیگر این نوع آموزش ها، به صورت رو در رو و چهره به چهره و در زمان و مکان واحد انجام نمی شود، بلکه آموزش، شکل مجازی دارد، شاگرد و معلم از یکدیگر جدا بوده و مدرس محتوای درس را از طریق نرم افزار مدیریت دروس، منابع چندرسانه ای، اینترنت، ویدئو کنفرانس و مانند آن فراهم می کند. فراگیرندگان محتوا را از این طریق دریافت می کنند و به کمک این فناوری با مدرس ارتباط برقرار می کنند (صوفیه، ۱۳۸۹). از این رو آموزش مجازی، به هر نوع دوره و آموزشی اطلاق می شود که به شکلی غیر از روش های سنتی چهره به چهره انجام گیرد (سانابریا، چاوز و گومرزامونو ۲۰۱۸).

البته در این نوع آموزش ها نکاتی نیز باید در نظر گرفته شود (کاووسی، ۱۳۸۷):

- وجود فاصله ی فیزیکی بدون محدودیت میان معلم و دانش آموز

- نبود محدودیت زمانی در آموزش

- آموزش برای هر فرد با هر شرایط خاص سنی و جسمی.

اصلی ترین مرزهایی که تحت تاثیر فناوری های جدید از بین می رود، مرزهای مکانی و زمانی است. در انتزاعی ترین سطح، فناوری اطلاعات بر تصور ما از مکان و زمان چیره می شود. محدودیت ارتباطی ناشی از موقعیت جغرافیایی و منطقه های متفاوت زمانی از بین می رود و لذا زمان واقعی به هیچ وجه امری ضروری و الزام آور نیست. مواجهه ما با فضای شبکه ای، تجربه ما از مکان را به مفهوم امری که مستقیماً مبتنی بر حواس ساخته می شود تقلیل می دهد، ثانیاً چون ارتباطات ما به صورت ناهمزمان در اینترنت صورت می پذیرد، احساس ما درباره زمان گسسته می شود و جریان زمان از بین می رود (عطاران، ۱۳۸۲). در آموزش مجازی، فراگیر از طریق وب فعالیت های آموزشی را انجام می دهد به عبارت دیگر، آموزش مجازی تلاشی برای تکمیل برنامه آموزشی در سیستم های آموزش سنتی است که در آن از امکانات بالقوه و گسترده اینترنت استفاده می شود. هدف این برنامه، فراهم نمودن اطلاعات برابر برای تمام فراگیران، صرف نظر از موقعیت جغرافیایی، اجتماعی و اقتصادی آنهاست (فنگ، چنگ، وانگ و ژو، ۲۰۲۰).

ویژگی‌های آموزش مجازی

رشد و توسعه شتابان تحولات و دگرگونی‌ها در شرایط کنونی که تحت تاثیر گسترش فزاینده ویروس کرونا قرار گرفته است، آموزش و یادگیری مجازی را به ضرورتی اجتناب‌ناپذیر بدل کرده است. در ادامه به تعدادی از ویژگی‌های آموزش مجازی اشاره می‌کنیم:

- امکان یادگیری در هر زمینه برای هر فرد در هر زمان و هر مکانی و به صورت مادام‌العمر فراهم شده است.
- ساعت شروع و خاتمه کلاس‌ها ثابت نبوده و فراگیران هر زمان که می‌توانند وارد کلاس‌ها شوند و تا هر زمان که لازم باشد، کلاس‌ها را ادامه دهند (عتیق، ۱۳۸۸).
- در آموزش‌های مجازی سرعت انتقال اطلاعات با سرعت یادگیری فراگیر برابر است و هرکس به اندازه نیاز بهره‌برداری می‌کند (حمیدی، ۱۳۸۳).
- افزایش میزان اثربخشی و بازدهی آموزشی به دلیل حذف محدودیت‌های زمانی و مکانی
- افزایش کیفیت ارائه درس‌ها به دلیل ارائه آن‌ها به صورت چندرسانه‌ای
- انعطاف‌پذیری در دسترس بودن و سهولت دسترسی به منابع آموزشی
- جامعیت، فراگیری، پویایی، روزآمدی و رفع نیازهای آموزشی در زمان دلخواه (مجیدی، ۱۳۸۸).
- جمع‌آوری سریع بازخوردها و تجزیه و تحلیل آن‌ها
- افزایش سرعت در توسعه و پیشرفت یادگیری (فرهادی، ۱۳۸۴).

در واقع آموزش‌های مجازی نقطه اوج بهره‌گیری از فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات در راستای به حاشیه راندن مفاهیم زمان و مکان می‌باشد و در زمان حال که شیوع و گسترش ویروس کرونا به شدت آموزش‌ها را در معرض خطر قرار داده است، کانون امیدی است که می‌توان با تکیه بر آن به شعار اساسی آموزش تعطیل نیست جامعه جامعه پوشاند. از این رو آموزش‌های مجازی از روش‌های آموزشی نوینی است که در حال حاضر مورد توجه بسیاری از معلمان و به طور کلی نظام آموزش و پرورش قرار گرفته است. این نوع آموزش‌ها؛ در حقیقت کمبودها و کاستی‌های مرتبط با آموزش حضوری در شرایط فعلی را به نوعی برطرف کرده است و مزایا و فواید زیادی را برای معلمان، دانش‌آموزان و نظام آموزش و پرورش در قالب شبکه‌های مجازی به ارمغان آورده است.

به بیان دیگر شبکه‌های مجازی انعطاف‌پذیر بوده و در عین حال ضمن دسترسی ساده برای کاربران، تسهیلات فزاینده‌ای را در اختیار آن‌ها قرار داده و همچنین نیازهای مرتبط با اجرا و ایجاد محیط‌های یادگیری برای آن‌ها را فراهم می‌آورند (گروسک، بران و تیرو، ۲۰۱۱). در همین زمینه عابدینی و فراهانی (۱۳۸۸) معتقدند که آموزش مجازی علاوه بر اینکه می‌تواند بسیاری از معضلات جوامع، از جمله نیازهای روزافزون

مردم به آموزش، عدم دسترسی یکسان به مراکز آموزشی، کمبود امکانات اقتصادی، کمبود اساتید مجرب، و هزینه‌های زیادی را که صرف آموزش می‌شود را برطرف نماید، که اینها همه در سایه فناوری اطلاعات و شیوه‌های جدید آموزش مجازی امکان‌پذیر است. فرهادی (۱۳۸۸) نیز در مورد ضرورت وجود آموزش مجازی بیان می‌دارد که نیازهای روزافزون مردم به آموزش، عدم دسترسی آن‌ها به مراکز آموزشی، کمبود امکانات اقتصادی، کمبود آموزشگران مجرب، و هزینه‌های زیادی که صرف آموزش می‌شود، متخصصان را بر آن داشت که با کمک فناوری‌های اطلاعات، روش‌های جدیدی برای آموزش ابداع نمایند که هم اقتصادی و باکیفیت باشند و هم بتوان با استفاده از آن، به طور همزمان جمعیت کثیری از فراگیران را تحت آموزش قرار داد (فرهادی، ۱۳۸۴). متقی نیا و ویسکرمی (۱۳۹۳) نیز معتقدند آموزش‌های مبتنی بر وب با ارائه محتوای جذاب، درگیر نمودن یادگیرنده در فرایند یاددهی-یادگیری و نیز فراهم نمودن آموزش از راه دور امکان یادگیری در هر زمینه و در هر مکان برای دانش‌آموزان فراهم می‌سازد. همچنین یانگ (۲۰۲۰)، در پژوهش خود بیان می‌دارد که آموزش‌های مجازی زمینه‌ساز موقعیت و فرصت‌های آموزشی برای دانش‌آموزان بوده و این‌گونه آموزش‌ها، مقرون به صرفه می‌باشند.

به هر حال همانطور که ادبیات و پیشینه پژوهش نشان می‌دهد؛ گسترش و شیوع فزاینده ویروس کرونا، تأثیرات عمیق و ژرفی بر نظام آموزش و پرورش و فرایندهای آن، بویژه نحوه آموزش به دانش‌آموزان برجا گذاشته است. بررسی این تغییرات و استفاده از فضای موجود آمده، در راستای آسیب‌شناسی آن به شیوه‌ای مثبت و سازنده، از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است. به بیان دیگر در شرایط فعلی که نظام آموزش پرورش با چالش عدم آموزش حضوری مواجه است و ناگزیر به بهره‌گیری و کاربرد آموزش‌های مجازی در سطوح مختلف می‌باشد، پژوهش حاضر با هدف آسیب‌شناسی آموزش مجازی از دیدگاه معلمان دوره ابتدایی، درصدد پاسخگویی به سؤال محوری پژوهش «چالش‌ها و آسیب‌های پیش‌روی آموزش مجازی در دوره ابتدایی کدامند؟» می‌باشد.

روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر به لحاظ رویکرد در دسته پژوهش‌های کیفی قرار دارد و از میان روش‌های کیفی، روش مناسب به لحاظ ماهیت، روش "مطالعه موردی" می‌باشد. پدیده مورد بررسی در این مطالعه، آموزش‌های مجازی در مدارس بود. معلمان دوره ابتدایی ناحیه ۱ شیراز به عنوان مشارکت‌کنندگان این پژوهش به شمار می‌روند که با رویکرد هدفمند ملاکی و معیار اشباع نظری، تعداد پانزده تن از معلمان دوره ابتدایی ناحیه ۱ شیراز در سال ۱۳۹۹-۱۴۰۰ به عنوان مشارکت‌کننده در این پژوهش انتخاب شده و از ابزار مصاحبه نیمه ساختار یافته برای جمع‌آوری داده‌ها از آن‌ها استفاده گردید. به این ترتیب که محقق پس از انجام هماهنگی‌های لازم، شخصا به صورت حضوری و یا تلفنی با آن‌ها مصاحبه و با طرح سوالات باز، نظرات آن‌ها را یکی پس از دیگری دریافت کرد، تا جایی که پس از انجام پانزده مورد مصاحبه، دیگر اطلاعات جدیدی اضافه نشد و کفایت داده‌ها و اطلاعات محرز گردید. تجزیه و تحلیل اطلاعات و داده‌های گردآوری شده با استفاده از روش تحلیل مضمون صورت گرفت. مضامین شناسایی شده مورد بحث و بررسی قرار گرفتند تا در نهایت روی مقولات استخراج شده توافق حاصل گردید. اعتبار داده‌ها با استفاده از تکنیک‌های تأییدپذیری از طریق خودبازبینی پژوهش‌گران با هدایت دقیق جریان گردآوری اطلاعات و هم‌سوسازی پژوهش‌گران تعیین شد.

فصلنامه پیشرفتهای نوین در مدیریت آموزشی، سال اول شماره ۲، زمستان ۱۳۹۹، پیاپی ۲

آسیب شناسی آموزش مجازی از دیدگاه معلمان دوره ابتدایی؛ مطالعه موردی کیفی | ۴۸

جدول (۱). مشارکت کنندگان پژوهش

معلمان دوره ابتدایی			
ک	جنسی	رشته تحصیلی	مدرک تحصیلی
د	ت		
۱	زن	آموزش ابتدایی	لیسانس
۲	زن	مدیریت و برنامه ریزی آموزشی	لیسانس
۳	زن	مدیریت و برنامه ریزی آموزشی	لیسانس
۴	زن	روانشناسی بالینی	لیسانس
۵	مرد	آموزش ابتدایی	فوق لیسانس
۶	زن	آموزش ابتدایی	فوق لیسانس
۷	زن	مدیریت آموزشی	فوق لیسانس
۸	مرد	مدیریت آموزشی	فوق لیسانس
۹	مرد	آموزش ابتدایی	فوق لیسانس
۱۰	مرد	مدیریت آموزشی	فوق لیسانس
۱۱	زن	روانشناسی بالینی	فوق لیسانس

فصلنامه پیشرفتهای نوین در مدیریت آموزشی، سال اول شماره ۲، زمستان ۱۳۹۹، پیاپی ۲

آسیب شناسی آموزش مجازی از دیدگاه معلمان دوره ابتدایی؛ مطالعه موردی کیفی | ۴۹

۱	مرد	برنامه ریزی درسی	فوق لیسانس
۲			
۱	زن	برنامه ریزی درسی	فوق لیسانس
۳			
۱	زن	روانشناسی بالینی	فوق لیسانس
۴			
۱	مرد	مدیریت آموزشی	فوق لیسانس
۵			

یافته ها و تجزیه و تحلیل داده ها

از آنجایی که پژوهش حاضر پیرامون مباحث مربوط به آسیب شناسی آموزش های مجازی در دوره ابتدایی کشور بود و این مبحث از جمله مقوله هایی است که اخیراً مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است و هنوز مطالعه ای نظام مند در خصوص آسیب های آموزش مجازی صورت نگرفته است، لذا در این پژوهش از طریق تحلیل مضمون، تجارب معلمان دوره ابتدایی در خصوص آموزش مجازی و آسیب های پیش روی آن، مورد واکاوی قرار گرفت و چالش های کلیدی اثرگذار از دیدگاه آن ها ذیل عوامل شش گانه آموزشی، مدیریتی، فرهنگی، فناوری، بهداشتی و مالی دسته بندی گردید. در این مرحله خط به خط یادداشت ها توسط محقق مورد مطالعه قرار گرفت و حول سه محور مضامین پایه (۲۹)، مضامین سازمان دهنده (۶) و مضامین فراگیر (۱) که در جدول ۱ آمده است، نگاشته شد.

جدول (۱). مضامین پایه، سازمان دهنده و فراگیر از دیدگاه معلمان

مضمون فراگیر	مضامین سازمان-دهنده	مضامین پایه	کد منابع مضامین پایه	فراوانی مضامین پایه
آموزش مجازی آسیب شناسی	آموزشی	عدم وجود طرح درس مناسب و بکارگیری آن؛ عدم ارزشیابی اثربخش (تشخیصی، تکوینی، پایانی)؛ عدم بازخوردی مناسب؛ عدم استفاده از روش های متنوع تدریس؛ عدم توجه کافی به تکالیف	۱-۲-۳-۴-۵-۶-۷-۸-۹-۱۰-۱۱-۱۲-۱۳	۱۴

فصلنامه پیشرفتهای نوین در مدیریت آموزشی، سال اول شماره ۲، زمستان ۱۳۹۹، پیاپی ۲

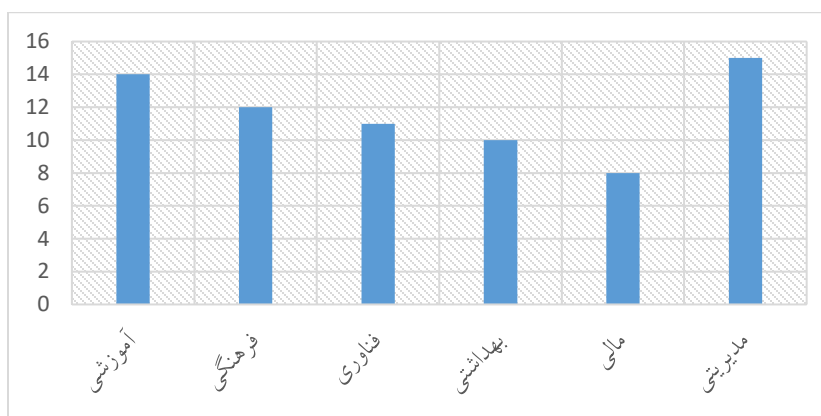
آسیب شناسی آموزش مجازی از دیدگاه معلمان دوره ابتدایی؛ مطالعه موردی کیفی | ۵۰

۱۵	۱-۲-۳-۴-۵-۶-۷- ۸-۹-۱۰-۱۱-۱۲- ۱۳-۱۴-۱۵	عدم نظارت کافی؛ عدم برنامه ریزی منسجم؛ نگاه بخش نامه ای به فرایند یاددهی-یادگیری؛ نقش کمرنگ راهبران، معاونان و مدیران در فرایند یاددهی-یادگیری؛ عدم مدیریت اثربخش زمان؛ عدم پیگیری اثربخش در فرایند یاددهی-یادگیری؛ عدم وجود دستورالعمل مناسب برای بازگشایی و تعطیلی مدارس	مدیریتی
۱۲	۱-۲-۳-۴-۵-۶-۷- ۹-۱۰-۱۱-۱۲-۱۴	عدم فعالیت و کارگروهی؛ نبود انگیزش یادگیری؛ عدم سازگاری با شرایط جدید؛ نبود تعامل مناسب بین مدرسه و خانواده؛ عدم مسئولیت-پذیری دانش آموزان و خانواده ها در قبال یادگیری؛ خدشه وارد شدن به شان و جایگاه معلم؛ نبود فرصت های خلاقیت برای دانش آموزان	فرهنگی
۱۱	۱-۲-۳-۴-۵-۶-۷- ۸-۱۰-۱۲-۱۵	سرعت پایین اینترنت؛ ناآشنایی و عدم تسلط کافی دانش آموزان، والدین و معلمان با فناوری و آموزش مجازی؛ نداشتن موبایل (برخی از دانش آموزان)	فناوری
۱۰	۱-۵-۷-۸-۹-۱۰- ۱۱-۱۲-۱۴-۱۵	کم تحرکی دانش آموزان؛ بی حوصلگی دانش آموزان و والدین در راستای فرایند یاددهی-یادگیری؛ ابتلا به ویروس کرونا (دانش آموزان یا اعضای خانواده)	بهداشتی
۸	۱-۵-۷-۸-۹-۱۱- ۱۳-۱۴	فشار مالی برای تهیه موبایل (برخی از دانش آموزان)؛ گران بودن بسته های اینترنت؛ هزینه های مربوط به ایاب و ذهاب (برخی از مواقع)	مالی

همانگونه که در جدول ۱ مشاهده می کنید چالش های متعددی آموزش مجازی دانش آموزان را با مشکلات متعددی روبرو کرده است. از میان چالش های تاثیرگذار بر آموزش مجازی، مولفه های مدیریتی دارای بیشترین فراوانی و به نوعی از دیدگاه معلمان دوره ابتدایی،

مهمترین چالش‌ها به شمار می‌روند. سپس مولفه‌های آموزشی، فرهنگی، فناوری، بهداشتی و مالی در رتبه‌های بعدی قرار دارند. در تصویر ۱ رتبه بندی چالش‌های تاثیرگذار بر آموزش مجازی از نظر تعداد مشارکت‌کنندگان نشان داده شده است.

تصویر ۱: رتبه‌بندی چالش‌های پیش‌روی آموزش مجازی از دیدگاه معلمان دوره ابتدایی

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

اگرچه در سال‌های اخیر، وزارت آموزش و پرورش مدام بر ارائه فرایندهای یاددهی-یادگیری در بستر فضای مجازی و بر مبنای استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی تأکید می‌کند؛ اما در فرایند اجرا، گام موثری در سطح کلان کشور در این حوزه رخ نداده است و تنها بخش کوچکی از مدارس در کلان شهرها، بهره‌گیری از آموزش‌های مجازی را در برنامه‌های خود قرار داده‌اند و اکثریت قریب به اتفاق مدارس از زیرساخت‌های لازم برای آموزش مجازی برخوردار نیستند. به بیان دیگر علی‌رغم تأکید بر فراهم کردن زیرساخت‌های آموزش مجازی در مدارس، پیشرفت‌های چشم‌گیری در راستای استفاده از آموزش‌های مجازی حاصل نشده است. شیوع ویروس کرونا که از اوایل اسفند ۱۳۹۸ همه عرصه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه ایران را تحت‌الشعاع قرار داد، نظام آموزشی نیز که طبق روال عادی غالباً مبتنی بر آموزش حضوری بوده به چالش کشیده شد و آسیب‌های متعددی را به فرایندهای یاددهی-یادگیری وارد کرده و پیش‌روی معلمان، دانش‌آموزان و خانواده‌های آن‌ها قرار داده است. بنابراین موقعیت و شرایط کنونی نظام آموزش و پرورش که تحت تأثیر شیوع و گسترش ویروس کرونا می‌باشد و آموزش‌ها عمدتاً به شکل مجازی ارائه می‌گردد، آسیب‌شناسی این آموزش‌ها را ایجاب می‌کند. در همین راستا پژوهش حاضر به آسیب‌شناسی آموزش‌های مجازی از دیدگاه معلمان دوره ابتدایی پرداخته است.

در پاسخ به سوال پژوهش مبنی بر اینکه چالش‌ها و آسیب‌های پیش‌روی آموزش مجازی در دوره ابتدایی کدامند؟ بررسی و تحلیل نظرات و دیدگاه‌های مشارکت‌کنندگان (معلمان دوره ابتدایی) نشان داد که چالش‌های متعددی فرایند آموزش مجازی در مدارس را تحت تأثیر قرار خواهند داد. مشارکت‌کنندگان پژوهش یعنی معلمان دوره ابتدایی، اظهار کردند که در حال حاضر آموزش‌های مجازی با چالش‌ها و آسیب‌هایی مثل عدم وجود طرح درس مناسب و بکارگیری آن؛ عدم ارزشیابی اثربخش (تشخیصی، تکوینی، پایانی)؛ عدم بازخوردهای مناسب؛ عدم استفاده از روش‌های متنوع تدریس؛ عدم توجه کافی به تکالیف (چالش‌های آموزشی)؛ عدم نظارت کافی؛ عدم برنامه‌ریزی منسجم؛ نگاه بخش‌نامه‌ای به فرایند یاددهی-

یادگیری؛ نقش کمرنگ راهبران، معاونان و مدیران در فرایند یاددهی-یادگیری؛ عدم مدیریت اثربخش زمان؛ عدم پیگیری اثربخش در فرایند یاددهی-یادگیری؛ عدم وجود دستورالعمل مناسب برای بازگشایی و تعطیلی مدارس(چالش‌های مدیریتی)؛ عدم فعالیت و کارگروهی؛ نبود انگیزش یادگیری؛ عدم سازگاری با شرایط جدید؛ نبود تعامل مناسب بین مدرسه و خانواده؛ عدم مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان و خانواده‌ها در قبال یادگیری؛ خدشه وارد شدن به شان و جایگاه معلم؛ نبود فرصت‌های خلاقیت برای دانش‌آموزان(چالش‌های فرهنگی)؛ سرعت پایین اینترنت؛ ناآشنایی و عدم تسلط کافی دانش‌آموزان، والدین و معلمان با فناوری و آموزش مجازی؛ نداشتن موبایل(برخی از دانش‌آموزان)(چالش‌های فناوری)؛ کم‌تحرکی دانش‌آموزان؛ بی‌حوصلگی دانش‌آموزان و والدین در راستای فرایند یاددهی-یادگیری؛ ابتلا به ویروس کرونا(دانش‌آموزان یا اعضای خانواده)(چالش‌های بهداشتی) و فشار مالی برای تهیه موبایل(برخی از دانش‌آموزان)؛ گران بودن بسته‌های اینترنت؛ هزینه‌های مربوط به ایاب و ذهاب(برخی از مواقع)(چالش‌های مالی) مواجه هستند. بنابراین با توجه به شرایط به وجود آمده در نظام آموزش و پرورش و ضرورت بهره‌گیری و استفاده از فرایند آموزش مجازی، بررسی و تحلیل آسیب‌های پیش‌روی این آموزش‌ها ضروری بوده و باید نگران عواقب و پیامدهای ناگوار این آسیب‌ها بود. اساساً با توجه به اهمیت و ضرورت کاربرد آموزش مجازی، کوچکترین بی‌توجهی و سهل‌انگاری در این زمینه، آسیب‌های جدی به نظام آموزشی کشور و در نهایت به دانش‌آموزان وارد خواهد ساخت.

منابع

- پهلوانی فراهانی، پروانه (۱۳۸۷)، جایگاه آموزش الکترونیکی، راهکارها، مزایا و معایب. *مجله مهارت*. شماره ۶۱
- صوفیه، جمال (۱۳۸۹)، آموزش الکترونیکی. *ماهنامه دنیای مخابرات و ارتباطات*. شماره ۷۳
- عابدینی، علیرضا و فراهانی، احمد (۱۳۸۸)، دانشگاه مجازی در ایران: مزایا و موانع. *کنفرانس بین المللی یادگیری الکترونیکی و تدریس*. دانشگاه علم و تکنولوژی. تهران.
- عتیق، کمال (۱۳۸۸)، آموزش الکترونیکی. *مجله*. شماره ۲۵
- عطاران، محمد (۱۳۸۲)، فناوری اطلاعات (IT) بستر اصلاحات در آموزش و پرورش و برنامه‌های درسی؛ مجموعه مطالعات در مسائل و مباحث اساسی حوزه برنامه‌ریزی درسی و روشهای تدریس (جهت تدوین برنامه ملی اصلاحات آموزش و پرورش؛ گروه پژوهشی برنامه‌های درسی و روش‌های تدریس، پژوهشکده تعلیم و تربیت
- کاووسی، رضا (۱۳۸۸)، آموزش الکترونیکی چاره ساز توسعه آموزشی. *مجله آموزش فنی و حرفه‌ای*. دوره پنجم. شماره ۱
- کیان، مریم (۱۳۹۳)، چالش‌های آموزش مجازی: روایت آنچه در دانشگاه مجازی آموخته نمی‌شود. *مجله میان رشته‌ای آموزش مجازی در علوم پزشکی*، دوره: ۵، شماره: ۳
- مجیدی، اکبر (۱۳۸۸)، آموزش الکترونیکی، تاریخچه، ویژگی‌ها، زیرساخت‌ها و موانع. *فصلنامه کتاب*. شماره ۷۸
- Feng, Y., Cheng, Y., Wang, G., Xu, X., Han, H., & Wu, R. (۲۰۲۰). **Radar Emitter Identification under Transfer Learning and Online Learning**. *Information*, ۱۱ (۱): ۱۵.
- Grosseck, G., Bran, R., & Tiru, L. (۲۰۱۱). Dear teacher, what should I write on my wall? A case study on academic uses of Facebook; *Procedia Social and Behavioral Sciences*, ۱۵: ۱۴۲۵-۱۴۳۰
- Sanabria, O. B., Chavez, M. P., & Gómez Zermeño, M. (۲۰۱۸). Virtual educational model for remote communities in Chocó, Colombia. *International Journal of Education and Development using Information and Communication Technology*, ۱۲ (۲): ۱۹۵-۲۰۵.
- Yang, C. (۲۰۲۰). **Exploring the Possibilities of Online Learning Experiences**. Unpublished doctoral dissertation, Teachers College: Columbia University.